

**„Hadak Útján” (Konferenciakötet), A Wosinsky Mór Múzeum
Évkönyve, 23 (2001), (Szekszárd, 2001), 405 p.**

Numărul al XXII-lea al anuarului muzeului Wosinsky Mór din Szekszárd este dedicat în întregime materialelor prezentate în cadrul celei de-a XII-a Conferințe a Tinerilor Cercetători a Epocii Migrațiilor. Acest ultim eveniment din seria sesiunilor științifice care a devenit o tradiție nobilă în arheologia maghiară a avut loc în perioada 3-5 septembrie 2001 la Simontornya în organizarea arheologului J. Ódor de la Muzeul Wosinsky Mór. Lucrările sesiunii, ca și întreaga activitate a asociației tinerilor arheologi din Ungaria a fost prezidată de către Péter Tomka, renumitul avarolog al Muzeului Xántus János din Győr.

Din cele 29 de comunicări – ca semn al continuării unor tradiții negative – în volum au fost publicate doar 18, un articol privind legăturile etno-culturale ale cimitirului avar de la Budakalász fiind inclus în volum fără a fi prezentat în cadrul conferinței. Ca și în cazul sesiunilor anterioare, și de această dată a fost fixată o tematică: *“Regiuni și microzone în epoca migrațiilor”*, respectarea acesteia, însă nu a fost un criteriu riguros impus. În mod regretabil tocmai acele comunicări nu au fost publicate în volum, care s-au încadrat cel mai bine în tematica sesiunii, cum ar fi lucrările privind regiunile Valea Ipoly (P. Gróf), Ároktő (Emese Lovász), Tatabánya (J. László) și Simontornya (Ódor János) în epoca avară, respectiv Sárköz și comitatul Heves în epoca formării Regatului Ungar.

Conform tradițiilor, limitele cronologice au fost stabilite cu generozitate, fiind incluse comunicări privind epoca romană târzie și epoca arpadiană. Cea mai mare parte a comunicărilor publicate în volum sunt studii arheologice. O surpriză plăcută față de sesiunile anterioare este numărul relativ mare al studiilor de antropologie, filologie istorică, arheologie experimentală și ale analizelor geochimice, geologice, etc.

Din anumite considerente de spațiu nu este posibilă semnalarea în această recenzie a tuturor lucrărilor publicate în volum. Am preferat să renunțăm la prezentarea acelor comunicări, care nu au depășit limitele unor rapoarte preliminare sau prezentări sumare ale unor săpături arheologice.

Epoca romană târzie este reprezentată în volum prin două studii. Comunicarea lui Dániel Gróh (D. Gróh, *A Visegrád-lepencei római őrtorony bejáratának átépítése [The Transformation of the Entrance of Watchtower at Visegrád-Lepence]*, p. 15-23) propune o interpretare originală a unui complex arheologic binecunoscut din turnul roman de apărare de la Visegrád, compus dintr-o poartă refăcută, o inscripție de construcție pe o piatră profilată, refolosită, care indică anul 317, ca dată de construcție a

turnului și trei capete de statui de bronz dintre care una a fost modificată în sensul eliminării unor semne feminine pentru a obține un portret asemănător, celor cunoscute de pe monedele lui Valentinian I. Autorul demonstrează că modificarea porții turnului a fost efectuată în scopul amplasării pietrei cu inscripția de construcție în partea superioară ale acestuia, iar cele trei statuete puteau fi expuse în nișele de deasupra porții. Această modificare este interpretată ca o falsificare a datei de construcție a turnului în scopul de a demonstra împăratului Valentinian străduința persoanei care a comandat aceste modificări în acțiunile de fortificare a limesului valerian, deși turnul amintit a fost construit într-o perioadă anterioară. Conform acestei teorii, cele trei capete de statuie refolosite și transformate în portretele familiei imperiale (Valentinian, Valens, Gratian) au rolul de a sprijini anul de construcție indicat în mod fals în textul inscripției.

Prezentare analizelor antropologice ale materialului osteologic din necropola romană târzie de la Visegrád-Diós efectuată de Mónika Merczi (M. Merczi, *Patológias jelenségek vizsgálata Visegrád-Diós későrómai temetőjében [Patologische Erscheinungen in dem spätrömischen Friedhof von Visegrád]*, p. 25-38) iese în evidență mai ales prin rezultatele negative, nereușind să identifice cauzele mortalității infantile deosebit de ridicate în sânul comunității care a folosit acest cimitir.

T. Keszi, într-un studiu privind cunoscutul pasaj din *Getica* lui Iordanes, (T. Keszi, *Attila és a nyergekből rakott máglya [Attila und der Scheiterhaufen aus Pferdesätteln]*, p. 63-67) demonstrează că scena construirii de către Attila, regele hunilor cu o zi după bătălia de la Mauricianum a unui rug imens din șale, pentru a se sinucide în cazul unui atac din partea lui Aetius, este doar un *topos* preluat de autor dintr-o tragedie greacă despre moartea regelui asir, Sardanapallos cunoscută în literară romană cel puțin până în sec. V. Legătura între această tradiție greacă și relatarea lui Cassiodorus, preluată de Iordanes este argumentată prin folosirea în text ale unor termeni grecești arhaici (*pyra* în loc de *rogus*) și prin asemănări între unele detalii ale celor două relatări.

Segmentul cronologic cel mai bine reprezentat în volumul sesiunii de la Simontornya ca și în cazul celor anterioare este epoca avară. Una dintre cele mai remarcabile comunicări ale sesiunii a fost semnat de un colectiv alcătuit din trei cercetători al Institutului de Geochimie a Academiei Maghiare și arheologul Adrien Pásztor, a cărei contribuții semnificative privind măregelele avar sunt binecunoscute în mediul de specialitate (I. Fórizs, A. Pásztor, G. Nagy, T. Mária, *Avar és szarmata gyöngyök Csongrád megyéből [Avar and Sarmatia Glass Beads from the Csongrád County, Hungary]*, p. 69-89). Analizele geochimice prezentate în detalii au avut ca scop delimitarea cu metode științifice exacte a unei categorii de

mărgele definite în mod ipotetic ca fiind de factură sarmatică, din câteva necropole avare din Comitatul Csongrád. Analizele nu au reușit să stabilească o diferență clară între compoziția mărgelilor avare și cele considerate sarmatice, ambele tipuri principale: sticla romană și cea mesopotamică fiind reprezentate în cadrul ambelor categorii de mărgele. În schimb s-a demonstrat existența unor diferențe tranșante în ceea ce privește materialele folosite pentru colorarea mărgelilor avare și cele considerate sarmatice. Astfel, devine posibilă datarea în epoca sarmatică a unor categorii de mărgele din morminte avare, a căror poziție cronologică nu putea fi stabilită cu exactitate prin metode tipocronologice. Autorii au lăsat deschisă problema căilor de acces ale mărgelilor de tip sarmatic în cultura materială avară. În afară de posibilitatea jefuirii unor morminte sarmatice, autorii nu au exclus posibilitatea supraviețuirii în secolele VI-VII ale unor ateliere nord-pontice de tradiție antică târzie, care au perpetuat vechile tehnici de producție și a căror produse au ajuns în Khaganatul Avar.

Dintre celelalte două comunicări semnate de A. Pásztor în volum se remarcă inserierea mărgelilor din necropola avară de la Szekszárd – Bogyiszlói utca bazată pe un sistem tipologic prezentat într-o lucrare mai veche a autorului (A. Pásztor, *A Szekszárd – Bogyiszló úti avar kori temető gyöngyletei [Die Perlefunde des Gräberfeldes an der Strasse Szekszárd - Bogyiszló]*, p. 115-160).

Unele concluziile formulate de Gábor Kiss într-o comunicare privind cataramele ornamentate cu motive de grifoni, în primul rând cele referitoare la interpretarea răspândirii acestora în diferite regiuni ale Khaganatului (G. Kiss, *A késő avar kori griffes övcsatok [Die spätawarenzeitlichen Griefenschnallen]*, p. 221-246) vor provoca foarte probabil ample discuții în mediile de specialitate. De exemplu lipsa acestei categorii de piese în anumite regiuni, după părerea noastră poate fi pusă mai ales pe seama stadiului cercetărilor. În schimb lipsa descoperirilor în Transdanubia și în nordul Slovaciei prezintă o problemă reală. Așa cum precizează și autorul comunicării, datarea cataramelor cu grifoni în primele două faze ale epocii avare târzii, precum și ipoteza originii bizantine, nu sunt noutăți în literatura arheologică. În schimb definirea acestui motiv ornamental ca element simbolic creștin, creat în mediul bizantin, sub influența mișcării iconoclaste este o teorie care, după părerea noastră, prezintă anumite probleme cronologice. De exemplu rămâne de dovedit ipoteza apariției unor elemente simbolice care înlocuiesc scenele sacre începând cu mai mult de un secol înaintea izbucnirii mișcărilor iconoclaste, când se datează cele mai timpurii motive cu grifoni. Cu toate aceste probleme studiul lui G. Kiss în virtutea catalogului complet și a tipologiei stabilite rămâne o contribuție semnificativă la cunoașterea elementelor de vestimentație de epocă avară.

P. Medgyesi publică o piesă avară unicat de la Békéscsaba, asemănătoare unui tipar, însă confecționată din bronz, a cărei funcționalitate nu a reușit să o stabilească (P. Medgyesi, *Késő avar kori bronztárgy Békéscsaba határából [Ein spätawarischer Gegenstand aus Bronze gefunden in der Gemarkung von Békéscsaba]*, p. 247-259). În schimb aduce unele contribuții la cunoașterea unor ornamente, în primul rând variantele motivelor de palmetă în arta decorativă avară și bizantină.

Despre comunicarea antropologului A. Hegyi (A. HEGYI, *Varratrendellenességek osteoarchaeologiai mintákban [Sutural Defects in Osteoarchaeological Samples]*, p. 261-273), catalogul malformațiilor craniene, este puțin de spus din punctul de vedere al unui arheolog. Având în vedere conținutul, precum și caracterul didactic al lucrării, credem că publicarea acestuia ar fi de dorit mai degrabă într-un manual de antropologie.

G. Szöllösy într-o interesantă comunicare din domeniul arheologiei experimentale (G. SZÖLLÖSY, *Mi célt szolgál a szablya fokéle*, p. 275-293) propune desființarea unei vechi dogme din literatura arheologică privind funcționalitate ascuțirii părții concave a tăișului săbiilor curbate. Acest subiect, deși pare să fie de o importanță redusă, totuși aduce o contribuție serioasă privind cunoașterea tehnicilor de luptă și a confecționării armelor în evul mediu timpuriu. Autorul reușește să demonstreze printr-o serie de experimente, că ascuțirea părții concave a săbiilor a avut ca rezultat sporirea eficienței și vitezei de înjunghiere și a contribuit la echilibrarea armiei. În schimb nu făcea posibilă o a doua lovitură în direcția de jos în sus, dublând astfel șansele de atac, așa cum au presupus mult timp cei care au încercat să reconstituie tehnica de luptă cu o astfel de armă. Prin această contribuție precum și prin utilizarea unor metode experimentale puțin obișnuite, această comunicare rămâne una dintre cele mai interesante din rândul celor prezentate în volum.

Titlul modest al comunicării tânărului arheolog, P. Langó (P. LANGÓ, *Megjegyzések az alánok és magyarok 10. századi együttes beköltözéséhez [Bemerkungen zum gleichzeitlichen Einzug der Alanen und der Ungarn im 10. Jahrhundert]*, p. 321-342) acoperă o analiză ale acelor argumente istorice, lingvistice și arheologice, care au fost interpretate în trecut ca dovezi ale participării unor grupuri etnice de alani la ocuparea bazinului carpatic de către unguri în sec. X. Cea mai importantă contribuție a autorului în acest sens este reinterpretarea toponimelor Uzlar/Oszlár/Eszlár – atribuite până acum alanilor de secol X – ca și moștenire lingvistică ale unor grupuri de türccici care au ajuns în bazinul carpatic după destrămarea alianței uzilor sau ca nume târzii, de secol XIII ale unor sate locuite de cumani amestecați cu elemente alane.

Încercarea de reconstituire de către M. Bálint a mediului înconjurător (climă, sol, vegetație, faună, rețea hidrografică, etc.) în micro-regiunea

Dorozsma-Majsa (sudul Ungariei) pentru epoca arpadiană a avut ca scop stabilirea acelor cauze, care în condițiile optime climatice din sec. XI-XIII au permis creșterea spectaculoasă a densității populației în partea sudică a spațiului dintre Dunăre și Tisa (M. BÁLINT, *Környezetrekonstrukciós kísérlet a Duna-Tisza köz déli részén*, p. 343-357). Diferențele esențiale în ceea ce privește caracteristicile cadrului natural pe o perioadă istorică relativ scurtă sunt cu atât mai semnificative cu cât acestea se datorează aproape în exclusivitate unor tendințe climatice și nu intervenției umane. Astfel rezultatele prezentate în cadrul comunicării subliniază importanța datelor furnizate de investigațiile pedologice în cercetarea arheologică, totodată ridică anumite probleme și în aprecierea altor studii de habitat, care au în vedere schimbările mediului înconjurător, cauzate doar de intervenția omului.

Refolosirea de către A. Németh, în cazul comitatului Tolna, a criteriilor stabilite anterior de A. Kiss privind identificarea așezărilor medievale din comitatului Vas în care au existat biserici încă din sec. XI-XII, deși nu înseamnă “canonizare” acestor criterii, totuși este un prim pas către fixarea unei noi metodologii în această privință (A. K. NÉMETH, *A középkori Tolna vármegye korai templomairól [Die frühmittelalterliche Kirchen im Komitat Tolna]*, p. 391-405). Este vorba despre interpretarea unei serii de informații arheologice sau de ordin lingvistic, hagiografic și istoric, ca fiind indicatori ale existenței unor biserici databile în prima jumătate a epocii arpadiene. Rezultatele acestor analize însă în cea mai mare măsură au caracterul unor ipoteze construite pe alte ipoteze, deoarece o serie de indicatori, cum ar fi hramul unor biserici, sau presupusa existență a bisericilor timpurii în toate centrele domeniilor regale, respectiv în cetățile de pământ în prima parte a epocii arpadiene sunt încă departe de a fi argumente larg acceptate în privința datării unor construcții ecleziastice timpurii. Pe lângă cele 5-6 biserici medievale timpurii cunoscute și datate prin izvoare scrise sau cercetări arheologice autorul a reușit să identifice cu ajutorul acestor indicatori alte 20 de așezări unde probabil au existat construcții ecleziastice încă din sec. XI-XII. Acest rezultat poate marca direcția cercetărilor viitoare. Totuși, după părerea noastră, utilizarea în serie a indicatorilor stabiliți de G. Kiss ar fi trebuit să fie precedată și validată de o amplă dezbateră metodologică în mediile de specialitate.

În ansamblu comunicările sesiunii de la Simontornya prezentate în acest volum denotă o serie de tendințe pozitive în cea ce privește calitate lucrărilor, diversitate subiectelor precum și înrădăcinarea unor metode și ramuri auxiliare în cercetare arheologică a căror neglijare a devenit acută în arheologia țărilor din Europa central-estică. Astfel activitatea acestei comunități științifice aduce un semnificativ aport la înprospătarea imaginii noastre privind viitorul cercetării arheologice în această regiune.

LAKATOS ATTILA